

РЕЗНИКОВА ОЛЕНА ІГОРІВНА,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
Україна, м. Харків
e-mail: reznikova859@gmail.com

УДК 343.98

Криміналістичне дослідження особи корупціонера: напрями використання гомологічних даних

Проаналізовано проблеми криміналістичного дослідження особи корупціонера – одного з перспективних напрямів наукових пошуків у сфері криміналістичного забезпечення розслідування злочинів корупційної спрямованості (корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних з корупцією). Встановлено перелік учасників злочинної події і кримінального провадження, криміналістичне дослідження яких є необхідним для ефективного розслідування злочинів корупційної спрямованості. Доведено, що використання криміналістично значущої інформації про особу (гомологічних даних) у ході розслідування корупційних злочинів сприяє вирішенню проміжних криміналістичних завдань і стратегічних завдань кримінального провадження в цілому. Розкрито сутність та основні напрями практичного і наукового рівнів використання гомологічних даних з криміналістичною метою.

Ключові слова: корупція, корупційні злочини, криміналістичне дослідження особи, корупціонер, криміналістична гомологія, гомологічні дані.

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського Союзу відкриває нову сторінку в історії нашої держави, вимагає проведення системи докорінних і послідовних реформ, реалізації політичної волі, якісних трансформацій індивідуальної та колективної свідомості, розвитку й вко-

рінення поваги до духу і букви закону, подолання нігілізму. Умовою рівноправного партнерства України з країнами – членами ЄС та іншими демократичними державами світу виступає ефективне запобігання і реальна протидія будь-яким корупційним проявам. У цьому контексті невтішно ви-

глядають дані міжнародних антикорупційних рейтингів і національних звітів протидії корупції в Україні. Так, індекси сприйняття корупції міжнародної організації Transparency International (Corruption Perceptions Index, далі – CPI) останніх років вказують на стабільно високий рівень корупції в нашій державі. Зокрема, у рейтингу CPI 2015 Україна серед 168 країн світу зайняла 130 місце, набравши 27 із 100 балів, а роком раніше – 142 позицію серед 175 країн із 26 балами. Насамперед такі зміни пов'язані із вибуттям з CPI 2015 сімох країн світу [1]. Звіти ж про стан протидії корупції в Україні демонструють, що у 2013 р. було розпочато (продовжено) досудове розслідування у 3277 кримінальних провадженнях за ознаками корупції, а у 2014 і 2015 рр. – у 2625 і 2615 провадженнях відповідно. З них у 2013–2015 рр. направлено до суду з обвинувальним актом або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру 1605, 1506 і 1696 проваджень відповідно. Для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності у 2013 р. до суду направлено 35 кримінальних проваджень, а у 2014 і 2015 рр. – 25 і 46 відповідно. В аналізований період часу було закрито 452; 79 і 22 кримінальних провадження відповідно, за якими кількість виправданих і осіб, щодо яких провадження закрито за відсутністю події або складу кримінального правопорушення чи за недоведенням винуватості, у 2013–2015 рр. становила 6; 22 і 25 осіб відповідно [2]. Корупційні

злочини вчиняються у різних сферах суспільних відносин: фінансово-кредитній, банківській і бюджетній системах держави, паливно-енергетичному, агропромислового та оборонно-промислового її комплексах, сферах освіти, охорони здоров'я й довкілля, земельних, транспортних й інших галузях. Тотальна корупція пояснюється недовістю антикорупційних реформ, неефективною правоохоронною діяльністю з виявлення корупційних правопорушень і притягнення осіб до відповідальності, повільним виконанням міжнародних зобов'язань із запровадження антикорупційних стандартів [3]. Водночас спостерігаються підвищення нетерпимості до корупції, поява антикорупційних активістів, збільшення критичних матеріалів у ЗМІ, на які влада вимушена реагувати [1].

Багато в чому корупція стає визначальною характеристикою XXI ст. – так само, як XX ст. характеризувалося ідеологічною боротьбою між демократією, фашизмом і комунізмом. Нині більшість країн світу визнають легітимність демократії і, бодай, намагаються створити ілюзію конкурентних виборів. Вирізняє сучасні політичні системи саме прихильність до корупції, прагнення правлячих еліт скористатися владою з метою служіння загальним інтересам суспільства або ж власним [4]. Через те, що в основі феномену «корупція» закладено вікові традиції взаємодії у суспільстві – «послуга за послугою» або «do ut dest» [5, с. 86], лише після піднесення боротьби з корупцією до рівня державної полі-

тики у XX ст. вдалось мінімізувати її негативний вплив [6, с. 9]. Такі заходи вбачаються необхідними, адже корупція здатна спричинити серйозні проблеми у розвитку суспільства і держави, загрожувати її безпеці та економіці, демократичним інститутам і цінностям, порушити дію принципів справедливості, верховенства права, належного управління, рівності, провокувати розвиток організованої та економічної злочинності [7], перешкоджати ефективному використанню ресурсів (регресивний податок). Вона підриває легітимність політичних систем, надає недемократичні способи утримання влади, підтримує життя «еліт» за рахунок інших і змушує талановитих витрачати час на «ігри з системою», замість створення нових благ [4]. З огляду на це корупція вмотивовано віднесена до числа *загроз національній безпеці й інтересам України* [8], а протидія їй – до пріоритетів розвитку держави [3].

Актуальність теми дослідження. Потреба протидії корупції в Україні зумовлює необхідність консолідації зусиль державних і місцевих органів влади, їх службових і посадових осіб, національних і міжнародних організацій, представників громадськості та науки, імплементації провідного антикорупційного досвіду. Триваюча антикорупційна реформа в Україні приводить до суттєвого оновлення законодавства, створення нових антикорупційних органів (Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд України), перерозподілу компетенції існуючих.

Такі трансформації не завжди спричиняють позитивні правозастосовні наслідки. Тому очікувані результати антикорупційної реформи (зменшення втрат державного бюджету та бізнесу, просування країни у міжнародних рейтингах, впровадження антикорупційних механізмів й ін.) [9] переконують у необхідності наукового супроводження діяльності суб'єктів боротьби з корупцією, зокрема у частині *розслідування корупційних правопорушень і криміналістичного забезпечення вказаної діяльності*. Така проблематика має комплексний характер та охоплює *техніко-криміналістичний, тактико-організаційний і методико-криміналістичний напрями* й може бути вирішена шляхом розроблення теоретичних основ і науково-практичних рекомендацій розслідування злочинів корупційної спрямованості [10, с. 3]. Дійсно, слідчі, детективи, співробітники оперативних підрозділів, прокурори, судді та адвокати у ході розслідування вказаної категорії злочинів все більше потребують новітніх та ефективних криміналістичних засобів, прийомів і методів.

Важливою складовою наукового пошуку у сфері криміналістичного забезпечення розслідування злочинів корупційної спрямованості є вирішення багатогранної проблеми з формування теоретичних основ і науково-практичних рекомендацій з *криміналістичного дослідження особи*, у тому числі й *корупціонера*. З одного боку, вона пов'язана з побудовою комплексної криміналістичної методики – *методики розслідування злочинів корупційної спря-*

мованості (корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних з корупцією)¹, та системи ускладнених (родових, міжродових) і простих (видових, підвидових) методик розслідування [11, с. 92–94]. З другого, вирішення такої проблеми має спиратися на певне теоретико-методологічне підґрунтя, роль якого ви-

¹ У наукових джерелах на позначення досліджуваної групи злочинів вживають різні терміни: *«корупційні злочини»*, *«злочини корупційної спрямованості»*, *«злочини, пов'язані з корупцією»*, які до початку антикорупційної реформи вважались суто науковими. Лише після внесення змін до КК України, пов'язаних із прийняттям Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. №1698-VII, у кримінальному законодавстві України з'явився термін *«корупційні злочини»*. Зокрема, у примітці до ст. 45 КК України вказано, що корупційні злочини – це злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України (у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем), і злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України. Проте такі положення повною мірою не відповідають Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII (далі – Закон № 1700-VII), тому потребують змін. Так, необхідно закріпити у КК України два самостійних види **злочинів корупційної спрямованості**: *«корупційні злочини»* і *«злочини, пов'язані з корупцією»*, як похідні від понять *«корупційні правопорушення»* та *«правопорушення, пов'язані з корупцією»* (Закон № 1700-VII), запропонувавши їх визначення та перелік. Групу корупційних злочинів необхідно сформулювати за критерієм наявності у таких злочинних діяннях ознак корупції, а групу злочинів, пов'язаних з корупцією, – за критеріями відсутності ознак корупції, але наявності порушення встановлених Законом № 1700-VII вимог, заборон та обмежень. Це покращить якість антикорупційного законодавства, дозволить сформувати групу злочинів корупційної спрямованості та розробити їх класифікацію, конкретизувати підслідність (ст. 216 КПК України). У такому разі КК України не суперечитиме Закону № 1700-VII, а переліки вказаних злочинів не викликать питань. До внесення таких змін перевагу має законодавча категорія *«корупційні злочини»*.

конують положення окремих розділів криміналістики та деякі криміналістичні теорії, зокрема *криміналістична гомологія*. Однак ані перший, ані другий напрями наукових пошуків не можна вважати розробленими та позбавленими дискусійності, що є перешкодою у формуванні рекомендацій щодо криміналістичного дослідження особи у ході розслідування корупційних злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки корупція є складним і багатоаспектним соціально-економічним, правовим, моральним і політичним явищем [5, с. 85], протидія якому вимагає комплексного підходу, то її справедливо можна віднести до числа сучасних *міждисциплінарних науково-практичних проблем*. Проте попри постійну увагу до цієї проблеми вчених – представників різних галузей науки (адміністративного, кримінального, кримінального процесуального права, криміналістики, кримінології та ін.), чимало її питань залишаються відкритими. Так, системному аналізу не піддавались можливості криміналістичного дослідження особи у ході розслідування корупційних злочинів, не визначався повний перелік таких суб'єктів та їх класифікація. Недостатньо уваги приділяється й вивченню особи корупціонера та можливостям використання гомологічних даних у ході розслідування, адже здебільшого науковці зосереджують увагу лише на аналізі ознак, притаманних такій особі під час дослідження однойменного елементу криміналістичної характеристики злочинів. Однак питання використання гомологічних даних цим явно не обмежуються, демонстрація чого й стала **метою цієї статті**.

Виклад основного матеріалу. Проблеми криміналістичного дослідження особи здавна привертала увагу вчених, адже забезпечення правоохоронних органів ефективними й обґрунтованими науково-практичними рекомендаціями щодо обсягу, меж і напрямів криміналістичного вивчення особи, яка потрапляє до орбіти кримінального судочинства, методів і засобів його реалізації допомагає встановлювати необхідну для швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування, судового розгляду та профілактики кримінальних правопорушень, *криміналістично значущу інформацію*. Тому криміналістичні положення щодо особи пройшли тривалий шлях розвитку: від окремих рекомендацій до формування складної системи знань. Проте багато років перевага надавалась розробленню основ криміналістичного дослідження особи лише певних учасників злочинної події та кримінального провадження: *злочинця (підозрюваного, обвинувачуваного); жертви злочину (потерпілого); свідка*. Лише з появою криміналістичних учень про злочинця (підозрюваного, обвинувачуваного) і жертву злочину (потерпілого) було запропоновано створити інтегративне вчення – *криміналістичну гомологію*. Уперше перспективність криміналістичного дослідження особи учасників кримінального процесу (свідків, слідчого, судді, спеціаліста, експерта) визначив Ф. В. Глазирін [12, с. 8]. Така ідея була підтримана В. В. Вандишевим [13], М. О. Лушечкіною [14], М. І. Малихіною [15] та ін. За задумом творців криміналістичної гомології, таке вчення покликано акумулювати знання про поняття криміналістичного

дослідження особи, класифікацію його об'єктів і суб'єктів, методи, межі й обсяг здійснення, тому є методологічною основою криміналістичного дослідження різних учасників злочинної події та кримінального провадження. Окремі криміналістичні теорії, які містять знання про специфіку дослідження злочинця (підозрюваного, обвинуваченого) чи жертви злочину (потерпілого), виступають продовженням і розвитком криміналістичної гомології, її підгалузями, що оформлені у вигляді окремих теорій. Пропозиції щодо створення криміналістичної гомології підтримують не всі. Так, Р. С. Белкін відносить її до «спірних» [16, с. 5], а О. Ю. Головін – до недостатньо аргументованих і невідомих учень [17, с. 129].

На нашу думку, криміналістична гомологія нині перебуває на етапі свого становлення, адже тривають дискусії з приводу її назви, поняття, предмета, структури та місця в науці. Зокрема, багато питань викликає *об'єкт* цього криміналістичного вчення – *коло осіб, які мають досліджуватися у ході розслідування злочинів*. Із цього приводу науковцями запропоновано два підходи: вузький та широкий. Прибічники першого наполягають на дослідженні лише *учасників злочинної події*¹, тобто осіб, які є джерелами інформації про злочин

¹ Учасниками злочинної події прийнято вважати злочинця, його жертву та очевидців. Убачається, що кожний із названих суб'єктів має піддаватись ретельному криміналістичному дослідженню в силу їх активної або пасивної безпосередньої участі у злочинній події. Тому під час розслідування злочинів необхідно з'ясувати та перевіряти найрізноманітніші за характером дані про таких осіб (біологічні, соціальні, психологічні, демографічні тощо).

(Н. І. Малихіна, В. А. Образцов). Представники другого наголошують на важливості вивчення не лише учасників злочину, а й *учасників кримінального провадження*¹ (В. А. Жбанков, М. О. Лушечкіна, В. О. Полстовалов) [15, с. 84–88]. На наше переконання, у процесі розслідування злочинів корисною може стати найрізноманітніша інформація про різних осіб, як безпосередніх учасників злочинної події, так й осіб, які є учасниками кримінального провадження, особливо це стосується корупційних злочинів. До того ж, учасники злочинної події (злочинець, жертва злочину, очевидець) після потраплення до орбіти кримінального судочинства стають учасниками кримінального провадження й набувають офіційних статусів – підозрюваний, обвинувачений, потерпілий або свідок, отже, їх поділ на

окремі групи можна вважати умовним. Разом із цим не кожен потерпілий у кримінальному провадженні є фактичною жертвою злочину, так само як і не кожен свідок – його очевидцем. Звісно, що перелік учасників кримінального провадження, на відміну від переліку учасників злочинної події, значно ширший, а криміналістичне дослідження кожного учасника кримінального провадження, названого як такого у ч. 1 ст. 3 КПК України, не може та і не повинне здійснюватися, оскільки таке дослідження має ситуативний характер і відбувається з огляду на потребу вирішення нагальних завдань органів досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, слідчої або судової ситуації. Тому ми підтримуємо широкий підхід у дискусії щодо кола осіб, яких необхідно досліджувати у ході розслідування злочинів.

Людина як об'єкт криміналістичного дослідження в ході розслідування злочинів постає як біосоціокультурна система, унікальність якої визначається сплавом природних, вроджених особливостей індивіда і увібраних нею під час становлення цінностей культури, впливу соціального середовища, в якому особа формувалась [18, с. 32]. Багатоманітність ситуацій злочинної діяльності та діяльності щодо її розслідування зумовлюють те, що криміналістично значущими можуть стати будь-які людські ознаки і властивості особи [19, с. 170], адже така інформація здатна сприяти вирішенню проміжних, власне криміналістичних завдань (пізнавальних, ідентифікаційних, організаційних, тактичних, профілактичних та ін.) і стратегічних завдань кримінального

¹ Складніше виглядає ситуація із переліком учасників кримінального провадження, криміналістичне дослідження яких може бути необхідним. Так, КПК України до числа таких осіб відносить сторони кримінального провадження, потерпілого, його представника (законного представника), цивільного позивача, його представника (законного представника), цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, особу, щодо якої розглядається питання про екстрадицію, заявника, свідка та його адвоката, понятого, заставодавця, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, судового розпорядника. Сторони кримінального провадження включають тих, хто виступає з боку обвинувачення (слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, потерпілий, його представник, законний представник), і тих, хто діє на стороні захисту (підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий, особа, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники (ч. 1 ст. 3 КПК України).

провадження в цілому (ст. 2 КПК України). Гомологічні дані у кримінальному провадженні можуть мати орієнтовне або доказове значення (ст. 91 КПК України). З огляду на це вдалим вбачається визначення криміналістичного дослідження особи як процесу встановлення криміналістично значущої інформації про злочинця, жертву, обвинуваченого, потерпілого й інших учасників розслідування, що включає встановлення відомостей про їх анатомічні, біологічні, психологічні або соціальні властивості, задля ідентифікації особи, вирішення тактичних завдань, відтворення картини злочину у ході розслідування і здійснення криміналістичної профілактики [14, с. 11]. Разом із цим кожна категорія злочинів і процес їх розслідування вимагає проведення криміналістичного дослідження різних типових груп учасників злочинної події і кримінального провадження. Відносно проблеми криміналістичного дослідження особи у ході розслідування корупційних злочинів зауважимо, що таке вивчення може здійснюватися стосовно двох груп осіб: *учасників корупційних злочинів* та *учасників кримінального провадження* щодо таких кримінальних правопорушень.

Стосовно особливостей криміналістичного дослідження *учасників корупційних злочинів* зауважимо таке. Головним об'єктом криміналістичного дослідження необхідно вважати *особу корупціонера*, ретельне вивчення якого є основою створення надійної доказової бази у кримінальному провадженні. Проте через широкий законодавчий перелік корупційних злочинів, суб'єктний

склад названої групи кримінальних правопорушень є вельми різноманітним, що і зумовлює певні складнощі криміналістичного дослідження таких осіб. Разом із цим корисливий характер цієї категорії злочинів дає змогу говорити про необхідність першочергового ретельного дослідження так званої «*фінансової історії*» таких осіб і членів їх сімей. Зокрема, мова йде про збирання, дослідження, оцінку та використання таких даних, як: 1) *відомості про доходи особи і членів її сім'ї, одержані або нараховані з усіх джерел в Україні чи за її межами* (загальний сукупний дохід, у тому числі й відомості про заробітну плату, інші виплати та винагороди, нараховані або виплачені за трудовим або цивільно-правовим договором, дані про дохід від викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту з обов'язковим встановленням закладу, установи тощо, в яких одержано або нараховано такі доходи, відомості про авторські винагороди, доходи від реалізації майнових прав інтелектуальної власності, дивіденди, проценти, дані про матеріальну допомогу, дарунки, призи, виграші, допомогу по безробіттю, аліменти, спадщину, страхові виплати, страхові відшкодування, викупні суми та пенсійні виплати, що сплачені особі за договором страхування, недержавного пенсійного забезпечення та пенсійного вкладу, а також дані про дохід від: відчуження рухомого та нерухомого майна, підприємницької та незалежної професійної діяльності, відчуження цінних паперів та корпоративних прав, передачі в оренду майна, а та-

кож інші види доходів; 2) *відомості про нерухоме майно, що перебуває у власності, в оренді чи на іншому праві користування в особи і членів її сім'ї та її (їх) витрати на придбання такого майна або на користування ним* (земельні ділянки, житлові будинки, квартири, садові або дачні будинки, гаражі або інше нерухоме майно); 3) *відомості про транспортні засоби особи і членів її сім'ї, що перебувають у власності, в оренді чи на іншому праві користування та її (їх) витрати на їх придбання або користування* (легкові, вантажні автомобілі, водні засоби, повітряні судна та інші засоби, їх перелік, марки, моделі, рік випуску та інші показники); 4) *відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи, що перебувають у власності особи і членів її сім'ї, та її (їх) витрати на придбання таких активів* (сума коштів на рахунках у банках та інших фінансових установах, номінальна вартість цінних паперів, розмір внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації); 5) *фінансові зобов'язання особи і членів її сім'ї, а також інші її (їх) витрати* (добровільне страхування, недержавне пенсійне забезпечення, утримання зазначеного вище майна, погашення основної суми позики або кредиту, погашення суми процентів за позику або кредитом, а також інші витрати). Зауважимо, що фінансова історія корупціонера і членів його сім'ї має досліджуватися ретельно та послідовно за період перебування такої особи на посаді, службі або виконання нею певної діяльності тощо, з якою пов'язаний вчинений нею корупційний

злочин або їх серія (корупційна діяльність). Істотно допомогти у збиранні таких відомостей покликані *декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру*, що заповнюються та подаються окремими суб'єктами за певний рік відповідно до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI¹. У ході аналізу фінансової історії особи корупціонера особливу увагу необхідно звертати на кількість готівки та інших матеріальних цінностей у персональних речах, вдома або на робочому місці тощо. Розмір офіційного прибутку має відповідати фактичним статкам і витратам, а у разі виявлення надлишкового капіталу або майна необхідно встановлювати джерела та природу їх походження. Другим, але не менш важливим, блоком даних щодо такої особи слід вважати відомості про її соціальні зв'язки: коло спілкування, професійне (службове) або побутове оточення, близькі друзі та знайомі, склад сім'ї, близькі й далекі родичі тощо. У цьому разі особливого значення набуває встановлення так званої «повіреної» особи, яка уповноважена зберігати отриману корупціонером неправомірну вигоду або координувати його тіньовий бізнес, тим самим забезпечуючи бездоганну фінансову репута-

¹ Названий Закон хоча і втратив чинність, однак положення щодо фінансового контролю продовжували діяти та втратили чинність лише з початком роботи електронної системи подання й оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, ведення яких здійснюється на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції відповідно до вимог Закону № 1700-VII.

цію суб'єкта злочину¹. Обов'язковою складовою криміналістичного дослі-

¹ У науковій літературі доречно ведуть мову про так званих «*інших суб'єктів корупційних відносин*», адже у деяких статтях КК України, що передбачають відповідальність за корупційні злочини (у широкому розумінні), йдеться про вчинення таких злочинів в інтересах не самого його суб'єкта, а в інтересах інших (третіх) осіб. Учені виокремлюють такі види третіх осіб: 1) *особи, заради одержання якими неправомірної вигоди суб'єкти злочинів використовують владу або службове становище (повноваження) або зловживають повноваженнями*. За наявності підстав такі фізичні особи, можуть нести відповідальність за статтями 27 і 364 або 364¹, 365², 222¹, 232¹ КК України як підбурювачі чи пособники злочину – залежно від того, чия була ініціатива його вчинення (третьої або службової особи). Якщо про вчинення злочину така особа дізналась постфактум, – то за ст. 396 КК України у разі, якщо він є тяжким або особливо тяжким та ці особи не є членами сім'ї чи близькими родичами фігуранта справи. Необґрунтований прибуток (статті 222¹, 232¹ КК України) підлягає спеціальній конфіскації; 2) *особи, яким надають неправомірну вигоду чи передають у власність активи*. Якщо такі особи не є службовими, то вони не несуть кримінальну відповідальність за одержання неправомірної вигоди (активів) за статтями 354, 368, 368³, 369², 369³ КК України. Проте за умови усвідомлення факту отримання ними майна, одержаного злочинним шляхом, їхня відповідальність, залежно від конкретних обставин, може наставати за статтями 209, 198 або 396 КК України. Така вигода (активи) підлягає спецконфіскації; 3) *особи, в інтересах яких вчиняються чи не вчиняються певні дії*. Такі фізичні особи за наявності підстав можуть нести відповідальність за статтями 27 і 354, 368, 368³ або 368⁴ КК України як підбурювачі або пособники відповідного злочину, залежно від того, за чиєю ініціативою було вчинено злочин; 4) *особи, яким передають майно, викрадене службовою особою шляхом розтрати* (за умови усвідомлення ними факту отримання майна, яке здобуто злочинним шляхом, – несуть відповідальність за статтями 209 або 198 КК України). На практиці третіми особами, як правило, виступають члени сім'ї та інші близькі особи, а також особи, які мають із суб'єктом злочину спільні бізнес-інтереси (див: Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. – К.: ВД «Дакор», 2016. – С. 79–81 [20]).

дження корупціонера також є стандартні загальнодемографічні відомості про особу. Разом із цим залежно від кримінальної та слідчої ситуації невиключена необхідність встановлення певних біологічних або психологічних даних про таку особу.

Із приводу ж інших представників групи учасників злочинної події, які підлягають криміналістичному дослідженню у ході розслідування корупційних злочинів, зауважимо, що у зв'язку з широким законодавчим трактуванням понять «корупція» та «корупційні злочини», крім традиційного дослідження особи злочинця, може виникнути необхідність вивчення жертв та очевидців злочину. Така проблематика має складний характер, тому встановлення закономірностей криміналістичного дослідження вказаних осіб у ході розслідування корупційних злочинів, формування теоретичних основ і науково-практичних рекомендацій стане предметом подальших наукових досліджень, результати якого знайдуть відображення в окремих публікаціях автора.

Стосовно *учасників кримінального провадження, особи яких підлягають криміналістичному дослідженню у ході розслідування корупційних злочинів*, зауважимо, що, крім традиційного дослідження підозрюваного, обвинуваченого (особи корупціонера), потерпілого чи свідків, може виникнути необхідність з'ясувати певні відомості й про учасників кримінального провадження, які представляють державу та реалізують владні службові повноваження. Такі ситуації часто постають, коли необхідно з'ясувати відомості про

неупередженість та об'єктивність окремих суб'єктів (слідчого, детектива, судді, слідчого-судді, експерта, прокурора, співробітника оперативного підрозділу), відсутність будь-яких зв'язків з підозрюваними (обвинуваченими). Така інформація – запорука успішного досудового розслідування та судового розгляду цієї категорії злочинів, оскільки дозволяє передбачити можливу протидію розслідуванню та нейтралізувати її. У цьому випадку криміналістично значущою стає інформація про властивості учасників розслідування, що впливають на його ефективність та визначають його тактичну сутність: від відомостей про соціальні зв'язки до інформації про психологічні особливості особи.

Розглянувши так званий практичний рівень використання гомологічної інформації – конкретне кримінальне провадження, неможливо оминати увагою ще один рівень використання такої інформації – науковий. Так, узагальнена криміналістично значуща інформація про особу може успішно використовуватися й у процесі розвитку і вдосконалення положень криміналістики, яка на базі аналізу правозастосовної практики покликана запропонувати техніко-криміналістичні методи, тактичні прийоми та методичні рекомендації розслідування певної категорії злочинів. У такому випадку узагальнена гомологічна інформація може використовуватися у двох напрямках: *ретроспективному* та *перспективному*. Зокрема, ретроспективний напрям покликаний задовольнити потреби правозастосовної практики в обґрунтованих рекомендаціях з відтворення фактичної картини злочину, її

розумового моделювання. Тому особливого теоретичного і прагматичного значення набуває використання таких даних у побудові **криміналістичних характеристик злочинів**, що відіграють ключову роль у формуванні окремих криміналістичних методик. Дійсно, криміналістична характеристика злочинів має власний гомологічний аспект, існування якого зумовлено складністю кримінальних ситуацій, взаємодією їх учасників – злочинця та його жертви, дані про яких, з огляду на побудову слідчих версій, є криміналістично значущими для процесу розслідування. Через типовість гомологічних компонентів злочинної діяльності, такого роду дані включаються до змісту криміналістичної характеристики злочинів. У цьому випадку йдеться про використання узагальнених даних про злочинця та жертву злочину, що покликані змістовно наповнити однойменні елементи криміналістичної характеристики злочинів. Варто також пам'ятати, що дані про таких осіб можуть використовуватися й у процесі побудови такого елементу криміналістичної характеристики злочинів, як «типові сліди злочину», адже жертва злочину і злочинець, з точки зору механізму слідоутворення, є слідосприймаючими та слідоутворюючими об'єктами. Прагматичне значення криміналістичної характеристики злочинів та її інформаційно-пізнавальна природа зумовлюють залучення різних гомологічних даних до її структури. Натомість, перспективний напрям використання гомологічних даних у криміналістиці покликаний надати науково-практичні рекомендації

щодо оптимальної лінії поведінки суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, прийомів провадження слідчих, негласних слідчих (розшукових) і судових дій, оперативно-розшукових заходів, їх організації та планування. Тактика проведення зазначених дій включає такі складові: діагностика, прогнозування та корегування позицій і поведінки учасників кримінального провадження; прогнозування, усунення та попередження негативного впливу на них з боку зацікавлених осіб.

Висновки. Таким чином, криміналістичне дослідження особи у кримінальних провадженнях злочинів корупційної спрямованості (корупційних і пов'язаних з корупцією) має здійснюватися відносно двох груп осіб: учасників злочинної події та учасників кримінального провадження, що перебуває у залежності від завдань кримінального провадження в цілому й проміжних завдань певного етапу досудового розслідування та судового розгляду, слідчої або судової ситуацій.

Список використаних джерел

1. Подъем с глубины: Украина 130-я в Индексе восприятия коррупции [Електронний ресурс] // Transparency International Украина. – 2016. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/media-aboutus/5763.html>.
2. Звіти про стан протидії корупції за 12 місяців 2013, 2014 та 2015 років [Електронний ресурс] / М-во внутр. справ України, 2016. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
3. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки [Електронний ресурс] : Закон України від 14.10.2014 № 1699-VII // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/169918/print1443692585697179>.
4. Фукуяма Ф. Що таке корупція? [Електронний ресурс] / Ф. Фукуяма ; пер. М. Мишкала // Інформ.-аналіт. портал «Хвиля». – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/society/frensis-fukuyama-shho-take-koruptsiya.html>.
5. Мельник М. Корупція: проблема визначення сутності і поняття / М. Мельник // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1997. – № 3(10). – С. 76–86.
6. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : монографія / Б. В. Романюк, О. Ю. Бусол. – К., 2010. – 628 с.
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 18.10.2006 № 251-V // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
8. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Заголовок з екрана.
9. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Заголовок з екрана.
10. Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посіб. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. – Х. : Харків юрид., 2013. – 220 с.
11. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія / В. А. Журавель ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т вивчення проблем злочинності. – Х. : Апостіль, 2012. – 304 с.
12. Глазырин Ф. В. Практические и теоретические проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства (криминалистические аспекты) / Ф. В. Глазырин // Проблемы изучения личности участников уголовного судопроизводства : межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1980. – С. 3–13.

13. Вандышев В. В. Теоретические и практические аспекты взаимосвязи криминалистики и ви-
ктимологии : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Вандышев. – М. : [б. и.], 1989. –
34 с.
14. Лушечкина М. А. Криминалистическое изучение личности в тактике расследования : автореф.
дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Лушечкина Марина Александровна. – М., 2002. – 26 с.
15. Малыхина Н. И. Вопросы формирования криминалистического учения об участниках крими-
нального события / Н. И. Малыхина // Современная криминалистика: проблемы, тенденции,
перспективы : материалы междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 90-летию д-ра юрид. наук,
проф. Н. П. Яблокова (22 дек. 2015 г.) / ред.-сост. М. А. Лушечкина. – М. : МАКС Пресс, 2015. –
С. 84–88.
16. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие / Р. С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-
ДАНА : Закон и право, 2001. – 837 с.
17. Головин А. Ю. Некоторые проблемы системы частных криминалистических теорий (учений) /
А. Ю. Головин // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 2 : зб. матеріалів
міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19–20 черв. 2002 р.). – Х., 2002. – С. 129–131.
18. Милоков С. В. Современные возможности использования свойств человека при установлении
личности в раскрытии и расследовании преступлений : монография / С. В. Милоков. – М. :
Юрлитинформ, 2013. – 192 с.
19. Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристь,
2005. – 781 с.
20. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред.
М. І. Хавронюка. – К. : ВД «Дакор», 2016. – С. 46.

References

1. Podjom s glubiny: Ukraina 130-ia w Indeksie vospriiatii koruptsii [Deep Rising: Ukraine 130th in
the Corruption Perceptions Index] (2016) Transparency International Ukraine. ti-ukraine.org Retrieved
from: <http://ti-ukraine.org/news/media-aboutus/5763.html>. [In Ukrainian]
2. Zvity pro stan protydyi korupcii za 12 misiatsiv 2013, 2014 ta 2015 rokiv [Reports on the state of
combating corruption for 12 months of 2013, 2014 and 2015]. Min-vo vnutr. Sprav Ukrainy, (2016)
mvs.gov.ua Retrieved from: <http://mvs.gov.ua>. [In Ukrainian]
3. Pro zasady derzhavnoi antykoruptsiinoi polityki v Ukraini (Antykorupciina stratehiia) na 2014–2017
roky: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1699-VII [On the principles of anti-corruption policy in Ukraine
(Anti-corruption Strategy) for years 2014–2017] zakon5.rada.gov.ua Retrieved from:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/169918/print1443692585697179>. [In Ukrainian]
4. Fykuia F. Shcho take koruptsiia? [What is corruption?] (M. Myshkala Trans.), Inform.-analit. portal
«Khvyliia» (n.d.) hvyliia.net Retrieved from: <http://hvyliia.net/analytics/society/frensis-fukuyama-shho-take-koruptsiya.html>. [In Russian]
5. Melnyk M. (1997) Korupciia: problema vyznachennia sutnosti i poniattia [Corruption: the problem
of determining the nature and concept] Visn. Akad. prav. nauk Ukrainy. – Bulletin of the Academy of
Sciences of Ukraine, 3(10), 76–86. [In Ukrainian]
6. Romaniuk B. V., Busol O. Yu. (2010) Zakonodavstvo Ukrainy ta zarubizhnykh krain shchodo protydyi
koruptsii. Mizhnarodnyi dosvid borotby z koruptsiieiu [Zakonodavstvo Ukraine and foreign countries
to combat corruption. International Anti-Corruption] K. [In Ukrainian]
7. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty koruptsii: Zakon Ukrainy vid 18.10.2006 № 251-V
[The United Nations Convention against Corruption [electronic resource]: Law of Ukraine of 18.10.2006
number 251-V] zakon5.rada.gov.ua Retrieved from: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
[In Ukrainian]
8. Pro osnovy natsionalnoi bezbeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 964-IV [On National
Security of Ukraine] zakon5.rada.gov.ua Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
[In Ukrainian]
9. Stratehiia Staloho Rozvytku «Ukraina – 2020» Ukaz Prezydenta Ukrainy 12.01.2015 № 5/2015.
[Sustainable Development Strategy «Ukraine – 2020»] zakon5.rada.gov.ua Retrieved from:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Zaholovok z ekrana. [In Ukrainian]

10. Shepitko V. Yu., Zhuravel V. A. (2013) Rozsliduvaniia zlochyniv koruptsiinoi spriamovanosti [Investigation of crimes of corruption focus] Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, NDI vyvchennia problem zlochynnosti im. akad. V. V. Stashysa . Kh. : [In Ukrainian]
11. Zhuravel V. A. (2012) Kryminalistychni metodyky: suchasni naukovy kontseptsii [Criminalistic techniques, modern scientific concepts] Nats. akad. prav. nauk Ukrainy, In-t vyvchennia problem zlochynnosti. Kharkiv: Apostil [In Ukrainian]
12. Glazyrin F. V. (1980) Prakticheskie i teoreticheskie problemy izuchenia lichnosti uchastnikov ugolovnogo sudoproizvodstva (kriminalisticheskie aspekty) [Practical and theoretical problems of studying the individual in criminal proceedings (forensic aspects)] Problemy izuchenia lichnosti uchastnikov ugolovnogo sudoproizvodstva: mezhvuz. sb. nauch. trud. – Problems of studying the individual in criminal proceedings: between high schools collection of scientific papers, Sverdlovsk : Izd-vo Ural. un-ta. [In Russian]
13. Vandyshev V. V. (1989) Teoreticheskie i prakticheskie aspekty vzaimosviasi kriminalistiki i viktimologii [Theoretical and practical aspects of the relationship of Criminology and Victimology] Extended abstract of candidate's thesis, Moskva [In Russian]
14. Lushchikina M. A. (2002) Kriminalisticheskoe izucheniie lichnosti v taktike passledovania: [Forensic study of personality in the tactics of the investigation] Extended abstract of candidate's thesis M., [In Russian]
15. Malykhina N. I. (2015) Voprosy formirovaniia kriminalisticheskogo ucheniia ob uchastnikakh kriminalnogo sobytiia [Questions of formation of the criminalistic doctrine about the participants of the criminal events]. Modern criminology: challenges, trends and prospects: materials of the international scientific-practical conference dedicated to the 90th anniversary of Doctor of Law, Professor. NP Yablokov' 15 – Sovremennaiia kriminalistika: problemy, tendentsyi, perspektivy: materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf., posviashch. 90-letiiu d-ra yurid. nauk. prof. N. P. Iablokova (22 dek. 2015 g.) (M. A. Lushchikina Eds.). M. : MAK Press [In Russian]
16. Belkin R. S. (2001) Kurs kriminalistiki [Rate Criminology] (3d Eds.) – M. : YUNITI–DANA: Zakon I pravo, [In Russian]
17. Golovin A. Yu. (2002) Nekotorye problem chasnykh kriminalisticheskikh teorii (uchenii) [Some problems of private forensic theories of (exercise)]. Theory and practice of forensics and criminology. Issue 2: Proceedings of the international scientific conference' 02 – Teoria I praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyki. Vyp. 2: zb. Materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 19–20 cherv. 2002 r.). Kh., [In Russian]
18. Miliukov S. V. (2013) Sovremennyye vozmozhnosti ispolzovaniia svoistv chelovieka pri ustanovlenii lichnosti v raskrytii i rassledovanii priestuplenii [Modern possibilities of the use of the properties of the person at the mouth of the personality-lished in the detection and investigation of crimes] M. : Yurlitinform [In Russian]
19. [Iablokov N. P. Eds.] (2005) Kriminalistika :[Criminal Law] (3d Ed.) M. : Yurist,
20. Khavryniuka M. I. (2016) Nastilna knyha detektyva, prokurora, suddi: komentar antykoruptsiinoho zakonodavstva [Handbook investigator, prosecutor, judge: Comment corruption legislation] K. : VD «Dakor» [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редколегії 26.08.2016.

Резникова Е. И., кандидат юридических наук, Научно-исследовательский институт изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса Национальной академии правовых наук Украины, Украина, г. Харьков
e-mail: reznikova859@gmail.com

Криминалистическое исследование личности коррупционера: направление использования гомологичных данных

Проанализированы проблемы криминалистического исследования личности коррупционера – одного из перспективных направлений научных поисков в области криминалистического обеспечения расследования преступлений коррупционной направленности (коррупционных преступлений и преступлений, связанных с коррупцией). Установлен

перечень участников преступного события и уголовного производства, криминалистическое исследование которых является необходимым для эффективного расследования преступлений коррупционной направленности. Доказано, что использование криминалистически значимой информации о личности (гомологических данных) в ходе расследования коррупционных преступлений способствует решению промежуточных криминалистических задач и стратегических задач уголовного судопроизводства в целом. Раскрыты сущность и основные направления практического и научного уровней использования гомологических данных в криминалистических целях.

Ключевые слова: коррупция, коррупционные преступления, криминалистическое исследование лица, коррупционер, криминалистическая гомология, гомологические данные.

Reznikova O. I., Candidate of Legal Sciences, Research Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems National Ukrainian Academy of Law Sciences, Ukraine, Kharkiv
e-mail: reznikova859@gmail.com

Forensic Research of the Person of Corruption: the Way to Use Homology Data

Modern integration processes and social and political developments require successful anti-corruption reforms and qualitative transformations in order to prevent corruption. Analysis of international anti-corruption rankings and national statistical report indicates the consistently high level of corruption in Ukraine and therefore the relevance of further scientific support of the fight against corruption. Outlined problems have complex and multifaceted nature and consist of separate areas: technical, forensic, forensic and tactical methodology, which were analyzed in forensic literature. Not enough attention is paid to the analysis of the corrupt and the possibility of using homologous data in the course of the investigation of crimes. The purpose of writing this article is forming the theoretical foundations and scientific recommendations for forensic research entity, including corruption. While carrying out the scientific research it was found out Forensic examination of a person in the criminal proceedings of corruption (corruption and corruption-related) can be divided in two groups: members of criminal events and participants in criminal proceedings. Using forensic meaningful information about a person (homologous data) during the investigation of crimes contributes to solving a variety of intermediate-forensic tasks (cognitive, identity, organizational, tactical, prophylactic, etc.) as well as strategic objectives of the criminal proceedings as a whole. Two levels of using the homologous information were analyzed: practical and scientific. As for the scientific level, it was determined that homologous compiled data can be used in retrospective and prospective direction.

Key words: corruption, corruption crimes, forensic research of a person, corruption, forensic homology, homologous data.